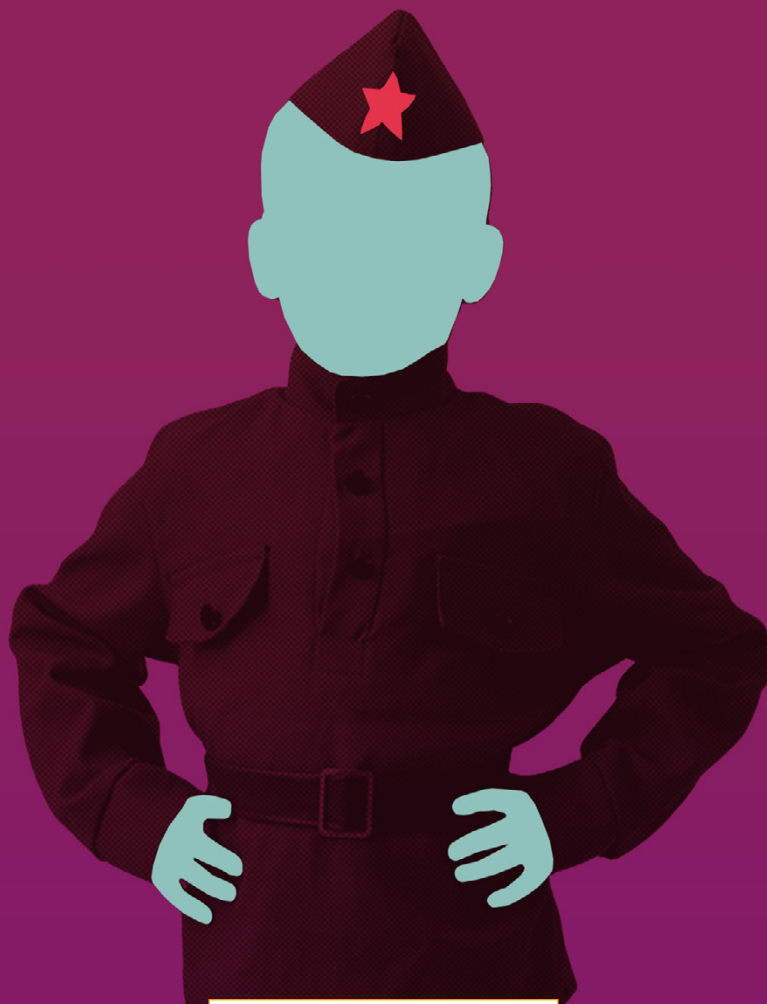

TRANSITION

Transition Promotion Program

Моніторинговий звіт “УНІВЕРСАЛЬНИЙ СОЛДАТ”

Київ, вересень 2022

Автори: Валентина Потапова, Марія Суляліна, Олег Охредько.

Літературна редакція: Марина Будзар

Верстка та дизайн: Максим Афанасьєв

**Моніторинговий звіт “Універсальний солдат”/ В. Потапова,
М. Суляліна, О. Охредько – Київ: ЦГП “Альменда” 2022. – 20 с.**

Моніторинг підготовлено Центром громадянської просвіти “Альменда” в рамках проєкту «Хроніки зруйнованого дитинства». Проєкт реалізується за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Чеської Республіки в рамках Transition Promotion Program.

Погляди, репрезентовані у цьому матеріалі, належать авторам і не відображають офіційну позицію МЗС Чеської Республіки.

Центр громадянської просвіти «Альменда» (ЦГП «Альменда») – громадська організація, зареєстрована в Ялті 2011 року. До 2014 року пріоритетним напрямком діяльності організації була просвіта в сфері прав людини. В 2014 році через окупацію Криму організація змушена була переїхати до Києва. На сьогодні пріоритетними напрямками діяльності організації є забезпечення систематичного збору точної, своєчасної, перевіреної інформації про brutальні порушення, вчинених щодо дітей в ситуаціях збройного конфлікту.

Для підготовки моніторингових звітів ЦГП «Альменда» керується принципами об’єктивності, достовірності та своєчасності.

Детальніше про Центр громадянської просвіти «Альменда»:
<http://almenda.org>

Контакти для зауважень і пропозицій
Електронна пошта: almenda.ngo@gmail.com

РЕЗЮМЕ

На окупованих територіях освіта й далі використовується як знаряддя пропаганди, як інструмент знищення української ідентичності та мілітаризації дітей та молоді. З початком навчального року діти на окупованих територіях зазнають значного впливу на свідомість через формальну освіту. Перед початком уроків в школах має звучати російський гімн та підніматися російський прапор. Запроваджено обов'язкові уроки «Розмови про важливе», спрямовані на виховання російського патріота й покликані презентувати дітям викривлену версію історії.

На території окупованого Криму тривають військово-патріотичні ігри, дітей, від віку дитячого садочку, долучають до таких заходів. Приміром, 20 вересня у фіналі військово-патріотичної гри «Рубеж» у Севастополі взяла участь команда дитячого садочку № 88.

Для посилення контролю за освітою та задля ефективного використання її як інструменту пропаганди Російська Федерація планує запровадити у школах єдині загальноосвітні програми. Законопроект щодо запровадження єдиних програм 12 вересня підтримав Комітет Держдуми з освіти.

На окупованих територіях Херсонської та Запорізької областей відбувається інтеграція освітніх закладів в російську систему освіти. В школах так само запроваджують уроки «Розмови про важливе», піднімають російський прапор і вмикають російський гімн, навчання відбувається російською мовою за російськими підручниками й методичними рекомендаціями. Окупаційна влада планує відправити на так зване «перенавчання» вихователів дитячих садочків, для поліпшення переходу всіх закладів освіти на російські стандарти.

З метою заміни української ідентичності на російську дітей з окупованих територій Херсонської та Запорізької областей, як і раніше, вивозять вглиб окупованої території (до Криму) та на територію Росії під приводом оздоровчого відпочинку.

У сукупності всі ці дії окупаційної влади спрямовані на знищення української ідентичності у дітей на окупованих територіях, формуван-

ня лояльного ставлення до воєнних дій, розв'язаних Росією на території України, й мотивування дітей з окупованих територій добровільно йти на службу до збройних сил РФ.

Такі дії Росії є порушеннями:

- статті 26 Загальної декларації прав людини, яка встановлює, що освіта має спрямовуватися на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і дружбі між усіма народами, расовими або релігійними групами;
- статті 13 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права, яка також піднімає питання освіти
- статті 20 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, де закріплено, що будь-яка пропаганда війни має бути заборонена законом;
- статті 29 Конвенції про права дитини, яка вказує на те, що освіта дитини має спрямовуватися на підготовку її до свідомого життя у вільному суспільстві в дусі розуміння, миру, терпимості, рівноправності чоловіків і жінок та дружби між усіма народами, етнічними, національними і релігійними групами, а також особами з корінного населення;
- статті 38, 39 Конвенції про права дитини, які унормовують захист дітей в умовах війни;
- статті 50 Конвенції про захист цивільного населення під час війни (Четверта Женевська Конвенція), що забороняє державі-окупанту, зокрема, заносити дітей до списків підконтрольних їй формувань або організацій, а також статті 51, що забороняє пропаганду служби в армії країни, яка окупувала територію.

МЕТОДОЛОГІЯ

Цей моніторинговий звіт охоплює період 1 – 30 вересня 2022 року.

Сфери дослідження: мілітаризація дітей на окупованих територіях, залучення дітей до дій, спрямованих на підтримку так званої «спецоперації» в Україні, знищення української ідентичності, асиміляція населення окупованих територій, руйнація української системи освіти.

Географія: тимчасово окуповані території Запорізької, Херсонської областей, Автономної Республіки Крим та міста Севастополь.

Моніторинг базується на відомостях:

- органів державної влади Україні;
- звітів громадських організацій;
- відкритих джерел тимчасово окупованих територій, а саме:
 - інформації, розміщеній на офіційних сайтах та на офіційних сторінках в соціальних мережах (включно з мережею ВКонтакте) так званого «міністерства освіти тимчасово окупованої території»;
 - офіційних статистичних даних Російської Федерації;
 - інформації, розміщеній на сайтах загальноосвітніх шкіл тимчасово окупованих територій;
 - публікаціях місцевих ЗМІ тимчасово окупованих частин Херсонської, Запорізької областей, Автономної Республіки Крим та м. Севастополь;
 - інформації, оприлюдненій у соціальних мережах.

ОБМЕЖЕННЯ МЕТОДОЛОГІЇ:

Під час цього дослідження автори використовували лише доступні для них джерела. Робота з джерелами й аналізом інформації тривала до 15 жовтня 2022 року.

Інформація та повідомлення, які не вдалось верифікувати станом на дату публікації звіту, не увійшли до цього моніторингового огляду.

Для написання звіту авторами були використані дані, знайдені в соціальній мережі «Вконтакте». Це зумовлено тим, що після повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України більшість інформації представників окупаційної влади опубліковано саме в цій соціальній мережі, тому вона зараз є фактично єдиним можливим джерелом доступу для отримання необхідних відомостей.

Інформація, репрезентована у цьому звіті, має за мету фіксацію злочинів Російської Федерації та боротьбу з поширюваною нею дезінформацією.

ОКУПОВАНА ТЕРИТОРІЯ АР КРИМ ТА МІСТА СЕВАСТОПОЛЬ

В окупованому Криму формальна й неформальна форми освіти й далі використовуються як інструмент знищення української ідентичності, мілітаризації дітей і формування підтримки війни, розв'язаної Російською Федерацією проти України. З початку навчального року провідну роль у цьому процесі відіграє формальна освіта, оскільки відвідування шкіл є обов'язковим для всіх дітей, котрі проживають на окупованій території.

ФОРМУВАННЯ РОСІЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ

З початку 2022-2023 навчального року в окупованому Криму перед початком уроків в школах має лунає російський гімн та підніматися російський прапор. За словами Володимира Константинова, голови окупаційної Державної ради Криму:

«Безусловно, это станет важной составляющей патриотического воспитания детей. Ей в Крыму традиционно уделяется особое внимание.»¹.

1 джерело

З вересня в навчальних закладах відбуваються спеціальні уроки «Розмови про важливе», обов'язкові для проведення. Про запровадження щотижневих уроків «Розмови про важливе» йшлося у попередньому моніторинговому звіті «Універсальний солдат» за серпень 2022 року. Метою цих уроків, серед іншого, є «виховання [російського] громадянина».

5 вересня у Педагогічному коледжі ДАНЗ ПО «Інститут розвитку освіти» у всіх навчальних групах відбулися класні години на тему «Ми – Росія. Можливості – майбутнє». У повідомленні про проведення заходу зазначено, що захід спрямовано на «**виховання патріотизму** як ціннісно-смыслового ставлення до Батьківщини, **виражене у громадянській ідентичності** та соціальному творенні»².

2 джерело

12 вересня в навчальних закладах Севастополя відбувся другий урок з циклу «Розмови про важливе» на тему «Наша країна – Росія». Голов-

ною темою уроку було «формування громадянської ідентичності та гордості за свою країну (йдеться про Росію, – редакція)»³.

3 джерело

Схожі заходи відбуваються і в оздоровчих центрах для дітей з окупованого Криму й інших окупованих областей України. Наприклад, у дитячому оздоровчому центрі «Алые паруса» в Євпаторії було проведено захід «Бесіда про головне» для дітей з окупованого Криму й окупованої території Луганської області. Під час бесіди серед іншого дітям розповідали про любов до Росії, до якої вони мають ставитися як до своєї Батьківщини, про готовність до захисту Батьківщини й про рух ВВПОД «Юнармія».⁴

4 джерело

Продовжує працювати програма «Земський вчитель», згідно якої вчителі з Росії переїжджають на територію окупованого Криму для викладання в закладах освіти. Вчителі, учасники цієї програми, котрі свідомо переїжджають на окуповану територію, є тими, хто розділяє та поширює російські пропагандистські наративи й долучається до

знищення української ідентичності дітей на окупованій території. Приміром, за програмою до Севастополя приїхали викладати вчителі з Воронежа, Брянська, Челябінська й Єкатеринбурга.⁵

5 джерело

Заміна української ідентичності на російську відбувається і через позашкільні заходи. Як-от, на території окупованого півострова організовують різноманітні конкурси, спрямовані на формування патріотичних почуттів та асоціювання себе з Російською Федерацією, як, наприклад, конкурс фото- та відео-робіт «За що я люблю Росію».⁶ Ще один метод, використовуваний Росією, – це стимулювання учнів відвідувати заклади культури для **формування у молоді бажання асоціювати себе з російською культурою та російською нацією**. Для цього російська влада видає молодим людям у віці від 14 до 22 років «Пушкінську карту» з балансом 5 000 рублів, які можна витратити на квитки в музей, театр, кінотеатр (тільки на російські фільми), виставку, філармонію та відвідування інших закладів культури. Варто відзначити, що перелік закладів і культурних подій, на які можна витратити карткові кошти, визначається Російською Федерацією.

6 джерело

МІЛІТАРИЗАЦІЯ ДІТЕЙ

Російська Федерація продовжує мілітаризувати дітей, починаючи з дошкільного віку.

27 вересня в заході, присвяченому Дню вихователя та всіх працівників дошкільних закладів, взяли участь діти, переможці міського конкурсу строю та пісні «Весна перемоги». Діти були одягнені в уніформу «Юнармії».⁷

7 джерело

20 вересня в Севастополі стартував фінал військово-патріотичної гри «Рубеж». У фіналі протягом 3 днів команди 20 освітніх закладів міста змагались за звання найкращого юнармійського загону. З лютого до травня тривали муніципальні етапи гри – їх учасниками стали понад 4 тисячі учнів із 59 освітніх закладів міста. Команди змагались у конкурсі строю та пісні, збирали й розбирали автомат Калашнікова, взяли участь у військово-історичному змаганні.⁸

8 [джерело](#)

Фіналістами гри стали 260 дітей. На фінальному етапі учасники змагались у майстерності володіння стройовими прийомами і знаннями з історії Росії. Переможці фіналу представлятимуть місто на Всеросійському етапі гри.

В фіналі також брала участь команда дитячого садочку № 88⁹.

9 [джерело](#)

Гра «Рубеж» покликана «виховати майбутніх захисників Вітчизни». Також під час заходу діти вшанували загиблих у ході так званої «спеціальної операції» російських військових.

15 вересня у Сімферопольському районі, на території Меморіалу жертвам фашизму «Концтабір «Червоний», відбулося урочисте відкриття Почесної варти «Вахта пам'яті поколінь — Пост №1».¹⁰

10 джерело

16 вересня в місті Євпаторія співробітники «Кримпатріотцентр» відкрили мобільну пересувну виставку «Спасибо богу, что мы казаки!» Виставка має експонуватись в 7 містах Криму, співробітниками «Кримпатріотцентр» складено графік відвідування її школярами, учнями технікумів і коледжів.¹¹

11 джерело

ПЕРЕХІД НА ЄДИНІ ЗАГАЛЬНООСВІТНІ ПРОГРАМИ

12 вересня Комітет Держдуми з освіти підтримав законопроект щодо запровадження у школах єдиних загальноосвітніх програм¹².

Основні пункти законопроекту:

- федеральні основні загальноосвітні програми розроблятиме Міносвіти;
- програми будуть затверджені до 1 березня 2023 року, а школи перейдуть на них до 1 вересня 2023 року;
- Міносвіти робитиме держзамовлення на розробку підручників і посібників і затверджуватиме авторський колектив, а виняткові права на підручники належатимуть країні;
- обов'язковими у початковій школі стануть федеральні робочі програми з російської мови, літературного читання та навколишнього світу, у середній та старшій школі – з російської мови, літератури, історії, суспільствознавства, географії та ОБЖ;
- законопроект запроваджує обов'язкові для виконання федеральну робочу програму виховання та федеральний календарний план виховної роботи.

Такі зміни є свідченням посиленню контролю за освітою з боку держави й використання її для поширення провладних наративів.

МАНІПУЛЮВАННЯ ІСТОРИЧНИМИ ПОДІЯМИ ТА ГЕРОЇЗАЦІЯ ВІЙНИ

Дітей заохочують брати участь в заходах, спрямованих сформувати ставлення до війни як до героїчної події, якою варто пишатись. Зокрема, кримчан запрошують взяти участь в проєкті «Герої живі» та розповісти про подвиги членів сім'ї учасників Другої Світової війни.¹³

Окрім того, у вересні відбулась вже щорічна акція «Диктант перемоги» – історичний диктант на тему подій Другої Світової війни. Метою заходу є патріотичне виховання молоді.¹⁴

12 [джерело](#)

13 [джерело](#)

14 [джерело](#)

Також у вересні в школах Криму відбулись відкриті уроки, присвячені подіям Кримської війни 1853-1856 років. Події війни викладаються у викривленому порівнянні з подіями сучасності.

«Тогда в противостояние с Россией впервые вступил “коллективный Запад” — Великобритания, Франция, Турция, итальянское Сардинское королевство. Поэтому иногда её называют “нулевой мировой” [...] Сегодня события того противостояния России и Запада особенно актуальны», – В. Константинов¹⁵.

15 [джерело](#)

«Западу верить нельзя, дружить с ним не получится. Контакттировать с ним можно только с позиции силы. К этому партнёру нельзя поворачиваться спиной. Обязательно ударит. Имея с ним дело нельзя проявлять слабость. Наши интересы он готов соблюдать, только если чувствует за ними нашу силу», – В. Константинов¹⁶.

16 [джерело](#)

Водночас **дітей продовжують долучати до акцій підтримки війни Росії проти України**. Учасники 10 зміни «Артек» - школа нових

можливостей» написали листи російським солдатам, які воюють на території України. До акції «Лист солдату» продовжують долучатись й учні шкіл окупованого Севастополя та АР Крим.¹⁷

17 [джерело](#)

ОКУПОВАНІ ТЕРИТОРІЇ ЗАПОРІЗЬКОЇ ТА ХЕРСОНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

ІНТЕГРАЦІЯ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ В РОСІЙСЬКУ СИСТЕМУ ОСВІТИ

У вересні на окупованих територіях Запорізької та Херсонської областей розпочався освітній процес за російськими програмами.

Для забезпечення освітнього процесу до шкіл було передано російські підручники, посібники для учнів, методичні посібники й освітні програми для вчителів. Батькам дітей шкільного віку пропонувалась можливість отримання одноразової виплати в сумі 10 000 рублів на кожну дитину, яка пішла до школи¹⁸

18 [джерело](#)

Станом на 1 вересня в окупованій частині Херсонської області відкрилися 91 школа¹⁹ й 62 дитячих садочка²⁰, в окупованій частині Запорізької області – 164 школи²¹.

19 [джерело](#)

20 [джерело](#)

21 [джерело](#)

З початком навчального року в школах відбулись перші дзвоники з підняттям російського прапора. Навчання в школах триватиме російською мовою. Школи охороняють озброєні люди, ці заходи окупаційна адміністрація пояснює потребою в забезпеченні безпеки дітей.

Дітям з малозабезпечених сімей партія «Єдина Росія» передала шкільні набори й рюкзаки з російською символікою. Згідно із заявою окупаційної адміністрації Херсонської області, набори отримали 5 000 першокласників Херсонської області.²²

22 джерело

Для забезпечення процесу інтеграції російських стандартів в освітній простір окупованих територій планується організувати «перепідготовку» для вихователів дитячих садочків і інших освітніх закладів.²³

23 [джерело](#)

У школах Херсонської області ввели додаткові години історії. Основна мета цих уроків – «денацифікація історії»²⁴. Де-факто додаткові уроки спрямовані на поширення російських пропагандистських наративів серед дітей.

24 [джерело](#)

Продовжується переселення вчителів з Росії на окуповані території для викладання в школах українським дітям і сприяння переходу навчання на російські стандарти.²⁵

25 [джерело](#)

Так само триває тиск на викладачів, котрі відмовились викладати в школах на окупованих територіях за російськими стандартами й продовжують працювати дистанційно в українських школах, і на учнів, які відвідують українські школи онлайн. У Бердянську у вересні заарештували двох вчителів²⁶ загальноосвітньої школи й двох старшокласників, а в Каховці 10 вересня викрали директора школи №1 Віктора Пендальчука²⁷. Вчителів протримали декілька днів і відпустили, директора відпустили на початку жовтня.²⁸

26 [джерело](#)

27 [джерело](#)

28 [джерело](#)

ЗНИЩЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

На окупованих територіях продовжується знищення української та насаджування російської ідентичності. До бібліотек областей Російська Федерація завозить книги, включно з дитячою літературою, російських авторів.²⁹ До областей продовжують завозити російську символіку³⁰, відновлювати радянські пам'ятники, як, наприклад, здійснено реставрацію барельєфа «Солдати Суворова в бою» в Херсоні.³¹ Знищуються українські музеї, приміром, у Херсонській області ліквідовано музей АТО³².

29 [джерело](#)

30 [джерело](#)

31 [джерело](#)

32 [джерело](#)

Одним із основних інструментів заміни ідентичності залишається організація «оздоровчого відпочинку» для дітей в окупованому Криму й на території РФ. За повідомленнями окупаційної влади, під час відпочинку діти отримують соціально-психологічну й медичну допомогу. Також для дітей влаштовують спеціальні культурні заходи.³³

33 [джерело](#)

У вересні 53 дитини з Скадовська відправились на такий відпочинок до Карбадино-Балкарії.³⁴ 15 вересня в Херсонську область повернулися діти, які були на оздоровчому відпочинку в Пскові.³⁵

34 [джерело](#)

35 [джерело](#)

Дітей, котрі перебувають на прифронтових територіях, планується відправити на навчання до дитячих оздоровчих таборів Росії³⁶. Точну кількість українських дітей, котрі наразі знаходяться в оздоровчих таборах на території Росії чи в окупованому Криму, визначити неможливо, оскільки повідомлення про переміщення дітей містяться в різних групах у соціальних мережах, а інколи публікуються вже після повернення дітей на окуповану територію.

36 [джерело](#)

